

DEÁK JÓZSEF

Etnikai-e vagy multikulturális a bűnözés?

Magyarországon 2008 és 2009 között kilenc helyszínen történtek rasszista indíttatású támadások, amelyeknek hat halálos áldozatuk volt.¹

A szervezett banda országsszerte kilenc helyszínen löfegyverekkel, gyújtópalackokkal roma családok otthonait támadta meg. A bűncselekmény-sorozatban hat ember, köztük egy gyerek meghalt, öten súlyosan megsebesültek. Az elkövetők 78 lövést adtak le, 11 Molotov-koktélt dobtak a megtámadott épületekre, és 55 ember testi épségét veszélyeztették.²

A csaknem tíz évvel ezelőtt bekövetkezett tragikus kimenetelű bűncselekmény-sorozat akkoriban ismét ráirányította az ország közvéleményének figyelmét a magyarországi romákkal történő együttélésre, az interkulturális nevelés jelentőségére. Miután pedig az interkulturális nevelés problematikáját napjainkban az Európát elárasztó migrációs hullám ismét a figyelem középpontjába helyezte, érdemes megvizsgálni, miként vett részt a kezdetektől – például a „cigánybűnözés” fogalom létjogosultságát vs. alaptalanságát taglaló írásaival – a *Belügyi Szemle* a belügyi állomány, főként a rendőrség interkulturális nevelésében, s hogy mennyire időtállóak a főbb megállapítások.

Interkulturalitás – multikulturalitás

Európai uniós tagállamként az interkulturalitás és a multikulturalitás fogalma megkülönböztetett figyelmet élvez hazánk oktatáspolitikai dokumentumaiban is. Az UNESCO által javasolt definíció szerint az *„interkulturális terminust a kultúrák közötti interakció értelmében használjuk, a multikulturális fogalom pedig kölcsönös együttélést, és megértést jelent egyazon társadalomban élő különböző kultúrák között”*³.

¹ Fővárosi Törvényszék, 22.P.24.264/2013/7.

² Romagyilkosságok – A Fővárosi Ítéletáblára továbbították az ügyet. Haon.hu, 2014. november 28. <http://www.haon.hu/romagyilkosságok-a-fovarosi-itelotablara-tovabbitottak-az-ugyet/2708736>

³ Lakatosné Török Erika – Dorner Helga: Pedagógusok interkulturális kompetenciája nemzetközi partnerségben. Új Pedagógiai Szemle, 2007. október. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00117/2007-10-ta-Tobbek-Pedagogusok.html>

A két fogalom sem nem különböző, sem nem azonos. Egyszerre van jelen a szakirodalomban. Az Európai Tanács szóhasználatában a multikulturalizmus egyfajta szemléletmód, míg a kulturális sokféleség és a multikulturalitás arra a tapasztalati tényre utal, hogy egy adott területen és adott társadalmi szervezeten belül különféle kultúrák léteznek és hathatnak egymásra. Az interkulturalitás fogalma helyett a kultúrák közötti párbeszéd definícióját adják meg (angolul *intercultural dialogue*), kultúrák közötti párbeszéd, amikor is különböző etnikai, kulturális, vallási és nyelvi háttérrel, illetve örökséggel jellemezhető egyének vagy csoportok közötti nyitott és a másik fél véleményének tiszteletben tartása mellett megvalósuló eszmecsere, amelynek alapja a kölcsönös megértés és tisztelet. Ez minden szintre vonatkozik: a társadalmon belül, az európai társadalmak között, valamint Európa és a világ más részei közötti párbeszédre egyaránt. Tehát Európában az interkulturalizmus fogalmán általában társadalmi csoportok közötti interakciót értenek, míg a multikulturalizmus fogalmán a társadalom struktúráját.⁴

A Belügyminisztérium irányítása alatt működő rendészeti szervek közül a rendőrség és a büntetés-végrehajtás, továbbá a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal mindennapi munkája, a polgárokkal, ügyfelekkel történő közvetlen érintkezés is gyakran feltételezi, sőt egyre inkább megköveteli az interkulturális ismereteket, toleranciát, empátiát.

Műhelyvita a „cigánybűnözésről”

A cigányok Északnyugat-Indiából elhagyva őshazájukat, Indiát, szóródtak szét a nagyvilágban. Tömeges megjelenésük Európában – a Duna mentén is – a XIV. századra tehető. A cigány kultúra eltér az európaiktól, a hagyományos cigány ízlésvilág, viselkedés, gondolkodásmód, erkölcsi rendszer más, mint az európai.⁵

A cigány lakosság társadalmi beilleszkedésével kapcsolatban 1961. június 20-án jelent meg az MSZMP Politikai Bizottságának első párthatározata⁶,

4 Páva Rita: Interkulturális, multikulturális oktatás alapjai. ELTE, Budapest, 2015

http://pedagoguskepzes.elte.hu/images/anyagok/ii3/27_interkulturalis_mutikulturalis_oktatas_alapjai.pdf

5 Rostás-Farkas György: A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága. Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 2000, 12–23. o.

6 Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról (1961. június 20.). A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 1956–1962. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973, 519–521. o.

amely megszabta e téren az állami és társadalmi szervek legfontosabb feladatait. 1960. január 1-jén, Magyarországon 186 536 cigány ember élt, az ország összlakosságának 1,8 százaléka.⁷

A kérdés már csak az érintettek nagy száma és súlyos elmaradottsága miatt is fontos társadalmi ügy. Ugyanis, mint akkoriban már nyilvánvalóvá vált, a cigányok problémáinak megoldása nemcsak anyagi, kulturális és egészségügyi kérdés, hanem – a társadalmi réteg rendkívül elmaradott életkörülményei okán – politikaivá is vált. A probléma társadalmi, belügyi jelentőségét, súlyát kiemeli, hogy már az 1963-ban megalakuló *Belügyi Szemle*⁸ első számának első harmadában helyet kap egy vitaindító cikk. A párthatározatból a belügyi szervekre háruló feladatokkal részleteiben foglalkozott a színre lépő lap megjelenése évének első felében folytatott vita.⁹

A hozzászólók többsége hangsúlyozta, hogy a „cigánybűnözés” felszámolásának fontos előfeltétele a cigány lakosság teljes társadalmi beilleszkedése. Sok értékes javaslat is elhangzott, amelyek azóta a rendőri szervek munkájában érvényesültek, és hozzájárultak a „cigánybűnözés” elleni harc eredményeihez.¹⁰

A témában – az akkoriban elképzelhető – nemzetközi kitekintést szolgáltatta a hazaival sok rokon vonást mutató szovjet helyzetet, annak társadalmi, rendőrségi kezelését ismertető anyag. Például arról, hogy az egymillió-kétszázézeres cigány lakosság körében „*Több helyen, ahol a cigányok letelepedtek, a milícia szerveinek kezdeményezésére társadalmi bíróságok jöttek létre cigány és nem cigány lakosokból. Amelyek kisebb jelentőségű jogellenes vagy egyéb, az együttélés szabályaival nem összeegyeztethető cselekményekért vonják felelősségre az ezeket elkövető cigányokat, és ilyen módon közösségi, társadalmi ráhatások segítségével nevelnek. [...] A cigányság – tehetséges népcsoport, amely muzikális lélekkel, a zene iránti természetes érzékkel, s találékony ésszel rendelkezik. Minden lehetségest meg kell tenni társadalmi és emberi felemelkedésük érdekében.*”¹¹

7 Dobos János: A cigánylakosság társadalmi asszimilációja és a cigánybűnözés. *Belügyi Szemle*, 1966/6., 31. o.

8 József Deák: The Police, then Interior Review for the Forming of the Science of Law Enforcement; from its Beginning, to the Change of the Political System. *West Bohemian Historical Review*, no. 2, 2014, p. 241.

9 Nemes Alajos: A cigánylakosság helyzetének megjavításáról szóló párthatározat végrehajtásának tapasztalatai Baranya megyében. *Belügyi Szemle*, 1963/1., 30. o.

10 Dobos János: i. m.

11 Schiffer János – Dobos János: A cigánylakossággal kapcsolatos problémák a Szovjetunióban. *Belügyi Szemle*, 1963/3., 66–73. o.

Nemes Alajos írásából az is kiderül, hogy a Belügyminisztérium vezetői már jóval az említett politikai bizottsági határozat megszületése előtt úgy értékelték, hogy a cigány lakosság elmaradottságának felszámolása nem rendőri feladat, hanem elsősorban társadalmi kérdés, amelyet csak a társadalom összefogásával, a különböző, érintett szervek összehangolt intézkedésével lehet megoldani, ebben természetesen fontos szerepe van a rendőrségnek is, elsősorban a bűnöző cigányok kapcsán. E megállapítás nyomán a cigányok által elkövetett bűncselekmények száma jelentősen, 1961-ben harminc százalékkal csökkent (1954-hez viszonyítva). Ez után a szerző részletes statisztikai adatokkal alátámasztva taglalja a Baranya megyében élő cigány lakosság jelenlegi helyzetét, külön kitérve a munkakörülményekre, a kulturális, egészségügyi viszonyokra, a társadalmi beilleszkedésük helyzetére. A lakosság három és fél százalékát kitevő cigányok követik el az össz-bűncselekmények hét százalékát. A megyében nyilvántartott szokásos büntetettek huszonhat százaléka cigány. A cigányok helyzetének megváltoztatására megtett, illetve tervezett intézkedések számbavételekor a szerző külön kitér a társadalmi vonalon szükséges teendőkre, az állami és gazdasági szerveknél elengedhetetlenekre, valamint a rendőri feladatokra.¹²

Ezeket a rendőri feladatokat az 1963 júniusában megjelenő első vitázó cikkben Györök Ferenc tömören így foglalja össze: „*A cigánybűnözőknek állandóan érezniük kell, hogy a rendőrség ellenőrzi, számon tartja tevékenységüket, látniuk kell, hogy bűnelkövetés esetén leleplezésük elkerülhetetlen. Ez a visszatartó hatás a társadalmi beilleszkedés útjára tereli őket.*”¹³

Valószínűleg ezek az írások is jelentősen hozzájárultak az egységes rendőrségi és ügyéségi bűnügyi statisztikai rendszer „cigánybűnöző” kategóriájának létrejöttéhez.

A belügyminiszter és a legfőbb ügyész közös utasítása alapján 1964. január 1-jén hatályba lépett az egységes rendőrségi, ügyéségi bűnügyi statisztika.¹⁴

Ennek *kezdetektől fogva* az egyik legfőbb hiányossága, hogy a különböző bűnözői kategóriák (fiatalkorúak, visszaesők, veszélyes bűnözők, *cigány- [a szerző kiemelése]* és utazó bűnözők) bűnözését csupán azok szerint az arányok szerint mérte, amelyeket az elkövetők között elfoglálnak.¹⁵

12 Nemes Alajos: i. m. 29. o.

13 Györök Ferenc: A cigánylakosság társadalmi beilleszkedése. Belügyi Szemle, 1963/7., 93. o.

14 Tóth Tihamér: Viktimológiai jellegű bűnügyi statisztikai adatgyűjtés szükségességéről. Belügyi Szemle, 1973/10., 69. o.

15 Dobos János: Az elkövetői kategóriák értékelése. Belügyi Szemle, 1988/1., 10. o.

Az egységes rendőrségi, ügyészségi bűnügyi statisztikában az előbbieket szerint már korán próbálták körvonalazni – külön kategóriát létrehozva számukra – a „cigány bűnözőket”.

E téma kapcsán évtizedeken át helyet kap a folyóiratban több átfogó, országos vagy megyei rendőr-főkapitányság területén a cigányság helyzetét, bűnözésének jellemzőit, a szükséges teendőket számba vevő, a megjelenő anyagokat új megállapításokkal, mind több külföldi tapasztalattal kiegészítő tanulmány.

Az első időszak anyagait *Dobos János* említett cikke összegzi, 1966 júniusában, leszögezve, hogy a cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének üteme és a „cigánybűnözés” helyzete között szoros összefüggés van. A befejezett ügyek 1964–1965. évi vizsgálata arra utal, hogy több mint tíz százalékkal nőtt azoknak a vádemeléssel átadott ügyeknek a száma, amelyeket cigány bűnözők követtek el. A „cigánybűnözés” területi eloszlását vizsgálva a szerző megállapítja, hogy elég magas a „cigánybűnözés” (mind a vádemeléssel átadott ügyek, mind a terheltté nyilvánítottak több mint tíz százaléka) Borsod, Nógrád, Szabolcs és Tolna megyében. Ugyanakkor a fennmaradó tizenöt megyében a „cigánybűnözés” stagnál, vagy csökkenő tendenciát mutat. Emelkedés csak Csongrád, Fejér, Győr és Szabolcs megyében volt tapasztalható.¹⁶

Tudományos élet rovatában a lap, a teljességre törekedve, időről időre helyet adott a problémával kapcsolatos civil nézőpontoknak is. A cigány lakosság társadalmi asszimilációjának korabeli társadalmi megítélését jól tükrözte a területen folyó munka tapasztalatait, az egészségügyi szaktbizottság jelentését, a cigány telepek felszámolását elősegítő 2014/1964. (V. 4.) kormányhatározat végrehajtásának problémáit feltáró anyag. A beilleszkedés nehézségeinek vizsgálatára, kiküszöbölésére felállított Országos Társadalmi Bizottság 1964 decemberében, az érdekelt szaktárcák és társadalmi szervezetek képviselői részvételével összehívott munkaértekezleten tekintette át a cigány lakosság helyzetét. Az anketon egyebek közt elhangzott, hogy a telepek leggyakrabban hivatalos látogatói még mindig a rendőrök és az egészségügyi dolgozók. A rendőrség munkája kapcsán a Minisztertanács tanácsszervek osztályának munkatársa elmondta, hogy a rendőrök intézkedéseiben az előző évekhez képest mérhetően pozitív változás állt be. A cigány lakosság társadalmi beilleszkedése érdekében kötelességükön túlmenően is igen sokat tesznek.¹⁷

¹⁶ Dobos János: A cigánylakosság társadalmi asszimilációja és a cigánybűnözés. *Belügyi Szemle*, 1966/6., 37. o.

¹⁷ Marosán Lajosné – Vácziné dr. Konkoly Magda: A cigánylakosság társadalmi asszimilációja. *Belügyi Szemle*, 1965/3., 47–54. o.

A „cigányútra” tévedt „cigány bűnöző” fogalma

A *Belügyi Szemle*ben, „cigánybűnözés” témában az összegzések után sem csökkent a szerkesztőségbe küldött cikkek mennyisége, tükrözve a téma aktualitását.

Néhány közülük:

- *A cigánylakosság bűnözésének társadalmi problémáiról. Csendes Károly*, a legfőbb ügyész helyettese az 1972/6. számban megjelenő írásában megemlíti, hogy a szabadságvesztésre ítélt cigányok többsége életében először a börtönben kerül viszonylag kulturált körülmények közé (20. o.).
- *A Zala megyében élő cigánylakosság helyzete és bűnözésben való részvétele (Bognár Ferenc rendőr alezredes, 1972/7.)*.
- *A cigánylakosság bűnözésének helyzete Békés megyében (Sajti Imre rendőr alezredes és Fekete Béla rendőr hadnagy, 1972/9.)*.
- *A cigányság helyzete és bűnözése Szabolcs-Szatmár megyében (Kerezsi Tamás rendőr főhadnagy, 1972/10.)*
- *A cigánybűnözés felszámolását akadályozó tényezők (Madách Olivér rendőr alezredes és Fehér Lajos rendőr alezredes hozzászólása a legfőbb ügyész cikkéhez, 1972/11.)*
- *A cigánylakosság társadalmi beilleszkedése és bűnözése Tolna megyében (Farkas Miklós rendőr őrnagy, 1973/7.)*
- *Fiatalkorú cigányok által elkövetett emberölés nyomozása (Süle József rendőr alezredes, 1973/9.)*

A vita összefoglalása helyett a szerkesztőség ezúttal beszélgetésre hívta a cigányság problémáinak jó ismerőit: *Zagyva Imrét*, a Minisztertanács Tanácsi Hivatala főosztályvezető-helyettesét, *Agoston Zoltánt*, a Pest Megyei Tanács VB igazgatási osztályvezetőjét és *Dobos János* rendőr őrnagyot, a BM bűnügyi osztály vagyonzédelmi alosztályának vezetőjét. A *Konzultáció* rovatban közölt anyag célja, hogy az elhangzott vélemények árnyalják a cigányság gondjairól eddig alkotott képet, és orientálják az olvasókat mindennapi munkájuk végzésében.¹⁸

1976 júniusában, a „cigánybűnözés” helyzetének megoldatlansága hívta életre e témában a *Borsi Zoltán* és *Halász Kálmán* *Bűnözés és cigánybűnözés*¹⁹ vitaindító tanulmányával a következő cikksorozat.

¹⁸ Nyerges Lajos (szerk.): A cigányság társadalmi beilleszkedéséről és bűnözéséről. *Belügyi Szemle*, 1973/11., 39–46. o.

¹⁹ Borsi Zoltán – Halász Kálmán: *Bűnözés és cigánybűnözés*. *Belügyi Szemle*, 1976/6., 20. o.

Hiszen minél több demográfiai, szociológiai, kriminológiai és egyéb ismérték tárjuk fel a bűnözésnek, annál pontosabb terveket dolgozhatunk ki a felderítés és a bűnmegelőzés érdekében.²⁰

Ebben a szellemben *Tonhauser László* rendőr főhadnagy már *A budapesti „szervezett” cigánybűnözés elleni harc taktikájának egyes kérdéseit*²¹ taglalja a lap hasábjain.

A Bűnözés és cigánybűnözés vitaindító cikkéből kiderül: „Cigánynak kell tekinteni azokat a bűnelkövetőket, akiket nem cigány környezetük is cigánynak tekint, és

- rendszeresen vagy idényjelleggel vándorolnak, tartósan nem telepsznek le és a munkát kerülik;
- a nem cigány lakosságtól elkülönülve cigánysoron, telepeken, putrikban élnek, többnyire csak alkalmi munkát végeznek,
- életmódjukban a cigány hagyományokat (vérbosszú, leányszöktetés vagy vásárlás) követik;
- bűnelkövetési módszereik jellegzetesek. Például nem büntethető korban levő gyermekeikkel vitetik véghez a bűncselekményeiket, miközben azt felnőtt korúak biztosítják stb.”²²

Ekkoriban már nagyjából háromszázezerre tehető a hazai cigány népesség száma. A kriminálstatisztikának a bűnelkövetőkre vonatkozó adataiból kiderül, hogy míg a tízezer lakosra jutó kriminalitási arány a cigány bűnelkövetőknél 133,4, addig a nem cigányoknál csupán 71,8 százalék. A cigány bűnelkövetők korabeli aránya Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén és Veszprém megyében a legmagasabb, a fővárosban és Vas megyében a legalacsonyabb. Egyes bűncselekményeknél részesedési arányuk magasabb, mint a nem cigány bűnelkövetőké. Különösen az erőszakos és garázda bűncselekményeknél szembeötlő, hogy a cigány bűnelkövetőknél ez az arány mintegy negyven százalék, míg a nem cigány bűnelkövetőknél mindössze 18 százalék. A vagyon elleni bűncselekmények esetében már csak másfélszer annyi, 57,3 százalék a cigány elkövető, de a fiatalok bűnelkövetők részesedésében ismét az összes bűnelkövető arányának több mint a duplája, 21,6 százalék a cigány. A gyermekkorúaknál még rosszabb a helyzet, hiszen az arányuk az összes bűnelkövető közt 3,2, a cigány bűnelkövetők között pedig 12 százalék. Az elemzés vé-

20 Lázár Bertalan: Az egységes új rendőrségi és ügyészségi statisztika. Belügyi Szemle, 1964/1., 16. o.

21 Tonhauser László: A budapesti „szervezett” cigánybűnözés elleni harc taktikájának egyes kérdései. Belügyi Szemle, 1978/11., 73. o.

22 Borsi Zoltán – Halász Kálmán: i. m. 23. o.

gi következtetés szerint a cigányság társadalmilag hátrányos helyzetén gazdasági, kulturális, szociális téren éppen úgy, mint a munkaerőpiac területén – társadalmi összefogással előnyösen változtatva az egyes és jelentős veszélyességű bűncselekményeknél is minden bizonnyal csökkenthető a bűnelkövetők köre.²³

A következő meghatározással összevethetjük, a következő évtizedben mennyire finomodott a kategória meghatározása, de egyre inkább fény derült a „cigánybűnöző” statisztikai meghatározásának problémáira is.

„Az elkövetőt cigánynak kell tekinteni, ha:

- 1. Cigány közösségben élnek, bejelentett lakásuk formális, rendszeresen vagy idejénjelleggel vándorolnak, letelepednek ugyan, de munkát nem vállalnak,*
- 2. életmódjukban a cigányhagyományokat követik*
- 3. bűnelkövetési módszereik hagyományosan cigány módszerek*
- 4. olyan, a környezet által cigánynak tartott személyek, akik felhagytak a lakosságtól elkülönülő, ősi cigányéletformával, de létfenntartásukat alapvetően cigány módszerekkel elkövetett bűncselekményekből biztosítják.”²⁴*

A kétszer is előforduló, körülíratlan „cigány módszer” aligha körvonalazhatta pontosabban a „cigány” fogalmát...

Ugyanakkor a statisztikai szabályzat szerint *„nem szabad cigánynak tekinteni azokat, akik korábbi életmódjukat és szemléletüket megváltoztatva letelepednek, rendszeres munkával tartják el magukat és családjukat, szakítottak a cigány hagyományokkal és életvitelüket a becsületes dolgozó állampolgárok közé való tartós beilleszkedés jellemzi”²⁵.*

Az iménti részletes, de viszonylag bonyolult fogalom meghatározás értékelési problémákat vetett fel a gyakorlati alkalmazásnál, s ez ahhoz vezetett, hogy a statisztikai adatlapok kitöltésénél gyakran figyelmen kívül hagyták a cigánybűnözésre vonatkozó kódjeleket. A kitöltési tájékoztatóban meghatározott feladatok egységes értelmezése érdekében adták ki a 3/1982. bűnügyi első helyettesi intézkedést, a „cigány elkövetők” kódnál felmerülő hiányszavak megszüntetésére, tekintettel arra, hogy a fővárosi cigány lakosságra nem minden esetben jellemző egyebek közt a vidéken élők meghatározása. Az intézkedés azonban nem hozta meg a várt eredményt. A cigány elkövetők jelentős részét továbbra sem cigányként kódolták. Ebben továbbra is szerepe

²³ Uo. 24–26. o.

²⁴ A BRFK bűnügyi I. helyettesének 3/87. sz. Körlevele. A cigánybűnözés megelőzés, felderítésének tapasztalatiról, valamint a további feladatokról szóló jelentés (161-354/1986) megküldéséről 1987. 02. 22. Budapest Főváros Levéltára, VI.36a. 3. d.

²⁵ A BRFK bűnügyi I. helyettesének 3/82. Intézkedése A cigány bűnözők helyes statisztikai számbavételéről. Fővárosi Levéltár, VI.14.b. 4. d.

lehetett a bonyolult fogalommeghatározásnak, de az anyag ténylegesen jelentősebbnek tartja az adatlapokat kitöltők felületességét és a parancsnoki revízió hiányát. „A cigányelkövetőkre vonatkozó kódolási hiányosságok miatt számszerűségében a valóságnak megfelelő statisztikai adatokkal nem rendelkezünk a cigánybűnözésről.”²⁶

Ezt a megállapítást támasztja alá a budapesti rendőrfőkapitány beszámolója a főkapitányság 1988. évi tevékenységéről, az 1989. évi feladatairól: „Jelentősen emelkedett, 546-ról 2074-re, 279,95%-kal – a cigány elkövetők száma. Ez a növekedés alapvetően nem a bűnözésben való részvételük emelkedő tendenciájával, hanem a megváltozott statisztikai adatszolgáltatási magatartással hozható összefüggésbe. A gyerekkorú elkövetők száma, viszont 473-ról 436-ra módosult.”²⁷

Szintén 1988-ban készült a XIX. kerületi kapitányság komplex ellenőrzéséről az a jelentés, amelynek megállapítása szerint: „A cigány bűnelkövetők száma erős szóródást mutat, amely feltehetően a statisztikai számbavétel hiányosságainak következménye.”²⁸

A cigányság helyzetével, bűnözésével kapcsolatban, a *Belügyi Szemlében* összegyűlt anyagok (ezúttal kitekintéssel egyebek közt a szlovákiai helyzetre is; 1978/4. és 11. szám. Az utóbbiban olvashatjuk, hogy a Szlovákia lakosságának 3,9 százalékát kitevő cigányok a bűncselekményekért elítéltek 12,5 százalékát képviselik; 128. o.), adatok értékelésére, 1979 májusában a folyóirat *Tudományos élet* rovatában *Tauber István* vállalkozik, *A cigányok által elkövetett bűncselekmények kriminológiai kutatása* című cikkében. Ekkor a cigány lakosság száma már 360 ezerre tehető, és a cigány bűnelkövetés gyakorisága másfél, míg a nem cigányelkövetőké 0,73 százalék az ország összlakosságához mérten, a cigányság körében tapasztalható jelentős társadalmi, kulturális fejlődés ellenére. Ha viszont a cigányság jelenlegi létszámából indulunk ki – vagyis a regisztrált 293 490 fön kívül még 67 ezer cigány lakost veszünk alapul (ezek bűnözési gyakorisága az általánosnak felel meg, mármint 0,73 százaléknak) –, akkor az átlag, vagyis a cigány elkövetőknek a cigány lakossághoz viszonyított aránya 1,3 százalék.²⁹ „*Tauber István (1949–2003) A Magyar Kriminológiai Társaság, alapító tagja, 1973-tól a Rendőrtiszti Fő-*

26 A BRFK bűnügyi I. helyettesének 3/87.sz. Körlevele.... i. m.

27 Budapest Főváros Levéltára, VI.12.4. 34. d.

28 Budapest Főváros Levéltára, VI. 12.a.4. 32.d.

29 Tauber István: A cigányok által elkövetett bűncselekmények kriminológiai kutatása. *Belügyi Szemle*, 1979/5., 49–58. o.

*iskola kriminológiai tanszék tanára, 1985-től vezetője, több mint 10 évig vizsgálta a cigányság bűnözésének helyzetét.*³⁰

1988-ban, negyedszázaddal a hazai cigányság kérdéskörét felvető a Nemes Alajos-cikk után Dobos János modellként a „cigánybűnözést”³¹ választva, bemutatja az objektívnek hitt értékelés ellentmondásait, hangsúlyozva a statisztikai adatszolgáltatás értékelésének hiányosságait. Például:

- A cigány elkövetőket az összes elkövetőtől megkülönböztető kódjelek a bűnügyi statisztikában, eleinte nem szerepeltek; Csak különféle megyei fő mutatók voltak a cigánybűnözési vonalvezetők felmérései alapján. A hivatalos statisztikába 1974-ben került be.³²
- A kitöltési utasítást hosszú ideig rosszul értelmezve ez a kódjel lényegesen kevesebb T-lapra került rá, mint azt a helyes értelmezés lehetővé és szükségessé tette.
- Emiatt a helyes értelmezés már önmagában is bizonyos fokú emelkedést okozott, és az átmeneti években nehezen lehetett megkülönböztetni a pusztán statisztikai növekedést a ténylegestől.
- A cigány elkövetők összes elkövető közötti arányának alakulását a cigány és nem cigány lakosság demográfiai helyzetének jelentős különbségei is komoly mértékben befolyásolták.³³

A cigány lakosság helyzetével foglalkozó, a Budapest Főváros Tanácsa mellett működő Koordinációs Bizottság 1989. október 30-ra ülést hívott össze, amelynek első napirendi pontját, *A BRFK tájékoztatója a fővárosi cigánylakosság helyzetét érintő tevékenységéről*³⁴ címmel *Konczer István* rendőr vezérőrnagy főkapitány tartotta.

*„A főváros bűnügyi helyzetét az öt év távlatában értve, az ismertté vált bűncselekmények száma az 1984 évi 45.844-ről 88-ban 50.743-ra 10,7%-kal növekedett. Ebben az ismertté vált elkövetőkön belüli cigány elkövetők aránya 84-ben 2,9 százalék 1988-ban 14.6%.”*³⁵

A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának tervgazdasági és munkaügyi főosztálya által összeállított *A cigánylakosság foglalkoztatási, szakképzési és*

30 Németh Zsolt (szerk.): Tauber István emléke és munkássága. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar–Magyar Kriminológiai Társaság–Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2009, 10. o.

31 Dobos János (1988): i. m. 6–14. o.

32 Dobos János: Mégegyszer a cigánybűnözésről. Belügyi Szemle, 1979/9., 65. o.

33 Dobos János (1988): i. m. 11. o.

34 Budapest Főváros Tanácsa mellett működő – a cigány lakosság helyzetével foglalkozó – Koordinációs Bizottság ülése, 1989. október 30. Budapest Főváros Levéltára, VI. 12.a. 1 63 d.

35 A BRFK tájékoztatójához készített háttéranyag. Budapest Főváros Levéltára, VI. 12.a. 1 63 d.

átképzési problémái című anyagból egyebek mellett kiderül, hogy a munkáltatók, illetve a munkaerő-közvetítők semmiféle megkülönböztetést nem alkalmaznak a cigány munkavállalókkal szemben, így nem rendelkeznek ilyen jellegű nyilvántartással sem, „...miután nem definiált a »cigány« szó, fogalma sem egyértelműen”³⁶.

Az említett dobozban található a 2000 irodalmi és társadalmi havilap 1989. augusztusi számából *Révész Sándor Nyílt levél Dr. Turós András vezérőrnagyhoz, országos rendőrfőkapitányhoz* című, a rendőrség cigánybűnözési adatgyűjtését pikírt stílusban bíráló anyaga. „*A cigányvonal országos hálózatának kiépítése, a cigányság iránt megnyilvánuló megkülönböztetett rendőri érdeklődés, a cigány-bűnmegelőzési tanácsok intézménye indokolatlan előnyhöz juttatja a cigányságot. [...] arra kérném vezérőrnagy urat, hogy a zsidóbűnözési statisztikák esetleges bevezetésével egy időben intézkedjék a zsidóvonal kiépítéséről és zsidó bűnmegelőzési tanok felállításáról...*”

Alighanem az említett koordinációs bizottsági ülés egyik hatásaként született az 1990. január 10-én megtartott bűnügyi főkapitány-helyettesi értekezleten ismertetett döntés, hogy ezentúl „*Az írott és elektronikus sajtóban történő szereplésnél a »cigánybűnözés« megfogalmazást használni nem lehet*”³⁷.

Mint látható, a rendszerváltás időszakához közeledve a *Belügyi Szemle* cikkeiben is mind gyakrabban felvetődött az az álláspont, szabad-e különbséget tenni cigány- és nem cigány bűnözés között, szabad-e egyáltalán cigányproblémáról beszélni. Szabad-e egy réteget vagy akár a bűnözőit jellegetességei, faji hovatartozása alapján külön kategóriaként kezelni?

A kivezető utak

Pedig a *Belügyi Szemle* cikkei között több hasznosítható javaslat is született a cigányok bűnözéstől való visszatartására.

A helyzetük javítására és a bűnözésben való részvételük csökkentése érdekében 1977-ben például célszerűnek látszottak a következő javaslatok:

1. A cigány telepek megszüntetésével a lakáshelyzet megoldásában a tanácsi költségvetés mellett a kedvezőbb hitelpolitikai szempontok, a munkahelyi igazgatás szerepét is szorgalmazni kell.
2. Telepítésük magas fokon szervezett munkát, nagy körültekintést igényel.

---

³⁶ Uo.

³⁷ Dr. Balatoni István r. ezredes: Feladatok/ 2/1990 sz. Emlékeztető, VI. 12. a. 4.37d.

3. Adaptálódásuk elsődleges kérdése a rendszeres munkavégzés, ami hozzásegíti őket az integrálódás anyagi feltételeinek biztosításához.
4. Megfelelő óvodai elhelyezéssel ellensúlyozni kell körülményeik tárgy- és nyelvszegénységét. Általános iskolai jobb előmenetelük érdekében szorgalmazni kell iskolai előkészítésüket. Szükség szerint kisegítő iskolákban kell kulturálódásukról gondoskodni, felül kell vizsgálni az iskolai felmentések és évhalasztások engedélyezését, hogy ezáltal is csökkenjen az iskolázatlanul maradó cigány gyerekek száma.
5. Családi körülményeik többségében még mindig rendezetlenek, sok cigány gyerek apa nélkül nő fel, a családról való gondoskodás nehézségekbe ütközik, s ezt fokozza, hogy a jövedelmüket nem tudják beosztani. Ezek a viszonyok veszélyeztető tényezők a gyermekekre, akiken sokszor segíteni kellene még az állami gondozásba vétellel is.
6. A cigány telepek rendőri ellenőrzése nem megfelelő, egy-egy rendőri akció lebonyolítása sok esetben sematikusán történik.
7. A bűnöző cigányok rendőrhatalmas felügyelet alá helyezését még szélesebb körben kell alkalmazni, s mozgásuk korlátozására a lakhelyelhagyási tilalmat is igénybe kell venni.³⁸

A cigányság helyzetével kapcsolatos társadalmi probléma megoldását nem lehetett egyedül a rendőrségre hárítani. Amint ez a koordinációs bizottsági ülésre, a budapesti rendőrfőkapitány részére készített háttéranyagból kiderül, a szervezetnek a „cigánybűnözés” felszámolására tett több évtizedes erőfeszítéseit sem övezte egyértelmű társadalmi elfogadottság.

„Az alábbi kérdéskörök részletes elemzése várható:

- *A cigány lakosság létszámának alakulása a fővárosban és a kerületekben (pl.: III., VII., VIII, IX., XIII., XX.).*
- *A cigány lakosság bűnözésének oka fokozottan hátrányos helyzete; »cigánybűnözés« nem létezik.*
- *A rendőrség fellépéseinek bírálata a »cigánybűnözéssel« szemben.*
- *A különböző kerületi cigány családokkal foglalkozó szociális gondozók szerint a rendőrség tőlük gyűjt adatokat válogatás nélkül, a nem bűnöző cigány családokra is.*
- *A rendőrség az igazoltatások, utcai intézkedések során diszkriminatív módon jár el a cigánysággal szemben.*
- *A »bőrfejúekről« nem ad a rendőrség tájékoztatást.*

³⁸ Balázs László: A Pest megyei cigánybűnözésről. Belügyi Szemle, 1977/1., 91–92. o.

- Ugyanígy a cigányságot sértő magatartásokról, cselekményekről, az ezekkel kapcsolatos eljárásokról sem tájékoztatnak.
- Moldova könyvben megjelent cigányságot érintő »rendőri« nyilatkozatok.
- Az Egységes ügyészégi-rendőrségi statisztika alapján kérdések várhatók a »cigánybűnözés«-ről.
- A rendőrségen miért van külön csoport a »cigánybűnözésre«? Ez sérti a kisebbséget és »sugallja«, hogy a cigányok bűnözők, megbélyegzik az etnikumot vagy »nemzeti kisebbséget«.
- A cigányság bűnözésen belüli szerepe lényegesen kisebb, mint ahogy az a közvélemény tudatában megjelenik, ennek egyik okozója a rendőrség.³⁹

Valóban, az évtizedek során a társadalomban a rendőrség által is táplált „cigánybűnözés”-sel kapcsolatos sztereotípiá a rendszerváltás előtt már-már önállóvá vált. Például egy publikáció⁴⁰ bevezetőjében ezt olvashatjuk: „A XIX. század végén Francis Galton a világon először végzett összehasonlítást a különböző etnikumokhoz tartozó személyek ujjbegyi mintái között. Az ő összehasonlító munkája nyomán kezdődött meg a dermatoglyphiai tulajdonságok tanulmányozása különböző populációkban.”⁴¹ Az cikk konklúziója: „Amennyiben a magyar és a cigány lakosság dermatoglyphiai tulajdonságaiban, illetve azok egyes konkrét sajátosságaiban szignifikáns eltérések mutathatók ki, ezek a kriminálisztikai gyakorlatban is felhasználhatóvá válnak. Az eddig megvizsgált minták mennyisége jelenleg még nem teszi lehetővé, hogy adott esetekben egyértelműsége juthassunk. így további anyaggyűjtés és számítógépes technikán alapuló matematikai analízis szükséges.”⁴²

Bárki eldöntheti, ez az út aligha járható...

Mert „rendfenntartási szintre vinni (süllyeszteni) a roma problematikát több mint bűn, hiba, hogy Talleyrand mestert idézzük”⁴³.

Noha Vavró István a Szemle Fórum rovatában 1984-ben A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről írott tanulmányát a következő bevezetővel indította: „Sokszor és sok szó esett már e folyóirat hasábjain is a cigánybűnözésről. De van-e értelme egy olyan jelenség elemzé-

39 A BRFK tájékoztatójához készített háttéranyag. Budapest Főváros Levéltára, VI. 12.a. 1 63 d.

40 Tauszik Nagyvezsda – Tóth György: A hazai cigányság és a nem cigány lakosság dermatoglyphiai (ujjnyom) tulajdonságai közötti különbség. Belügyi Szemle, 1987/6.

41 Uo. 111. o.

42 Uo. 115. o.

43 Bíró András: Terminus technicus vagy fajelmélet? Tauber István emléke és munkássága. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar–Magyar Kriminológiai Társaság–Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2009, 38. o.

sének, amely bizonytalan elkülönítési ismérveken nyugszik, és eddig még az önálló létezését sem sikerült bizonyítani.”

A „cigánybűnözés”-sel kapcsolatos „cigányutak” részletes bemutatása után Vavró tanulmányának végkövetkeztetései rávilágítanak a probléma kezelése során egészen a rendszerváltásig, de jó ideig még az után sem kellően értékelt tényezőkre.

„A cigánybűnözés kérdésével kapcsolatos álláspontomat összefoglalva tehát annak lényegét a következőkben jelölöm meg:

- 1. Az állampolgári jogegyenlőség és a jogérvényesítés lehetősége szempontjából homogén társadalomban az etnikailag különböző csoportok lehetőségei azonosak. Negatív társadalmi jelenséget ezért etnikai különbséggel magyarázni nem lehet. Az eltérések oka a kulturális színvonal különbözősége.*
- 2. A cigánynak tekintett népesség tudományos igényű vagy akár statisztikailag elfogadható pontosságú meghatározása mind ez ideig nem történt meg. Ennek megfelelően nem állnak rendelkezésre adatok létszámukról, népességstruktúrájukról, demográfiai és társadalmi jellemzőikről. Ilyen adatok hiányában pedig a kriminalitási gyakoriságuk különbözőségére vonatkozó álláspontok egzakton nem bizonyíthatók.*
- 3. A kriminológiai kutatásokból ismeretesek azok az adatok, amelyek társadalmi-gazdasági jellemzők, s így ezek között a bűnözés alakulásában szerepet játszó tényezők hatására vonatkoznak. Ezek között külön is kiemelendő az iskolai végzettség szerepe. Ha a bűnözést nem kulturális, hanem etnikai sajátosságnak tekintjük, akkor mindenképpen téves úton járunk, s e tévedés eredményeként elmulaszthatjuk felhívni a figyelmet azoknak a kötelezettségeknek a teljesítésére, amelyek bizonyos társadalmi rétegek kulturális elmaradottságának felszámolása érdekében nélkülözhetetlenek.*
- 4. Az etnikai sajátosságok szerepének hangsúlyozása – különösen, ha egyrészt a sajátosságokat nem fogalmazzuk meg pontosan, másrészt, ha nem is bizonyítjuk, szükségtelen különbségtételt, adott esetben elfogultságot, és ennek eredményeként szembenállást szülhet. Ennek hatásai oly mértékben nemkívánatosak, hogy az már messze túlnő a büntető jogalkalmazás s így a kriminológia tárgykörén is.”⁴⁴*

---

⁴⁴ Vavró István: A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről. Belügyi Szemle, 1984/2., 67–68. o.

Összegzés

A *Belügyi Szemle* tárgyalt témában megjelenő írásait is mindinkább áthatja az az eszmei tartalom, amelyről 2000-ben *Geskó Sándor* tanulmányt készített⁴⁵. A kötet előszavában *Kaltenbach Jenő* hangsúlyozta: „*A modern állam leg- alapvetőbb feladata a társadalmi integráció garantálása, azaz a társadalmi konfliktusok civilizált feloldásában való közreműködés.*”⁴⁶

Tanulmányában *Geskó* hangsúlyozza; az előítéletek diszkrimináció formájában való megjelenésének két alapvető korlátja lehet. Az egyik a törvényi szabályozás, amely – ha a napi gyakorlatban érvényre jut – megtiltja a hátrányos megkülönböztetést. A másik korlát a társadalmi attitűdök, szokásrendszerek megváltoztatása, olyan átalakulása, amely nem támogatja, hanem elítéli a diszkrimináció minden formáját.

Európa multikulturális világában napjainkban is mindinkább felértékelődik az interkulturális párbeszéd jelentősége.

A *Belügyi Szemle* 2008. májusi számában⁴⁷ megjelenő írás jó adalékkal szolgálhat a cigányokat érintő 2008–2009-es gyilkosságsorozat társadalmi háttértényezőinek megértéséhez: az elmúlt másfél évtized kétségkívül jó szándékú intézkedései számottevően nem javítottak a cigányság helyzetén. A társadalom jelentős részében viszont azt tudatosították, hogy több milliárd forintot költenek a cigány népekre, a jelek szerint értelmetlenül. Pedig az ilyen terveknél nem a jó szándékkal van a baj, hanem a tisztázatlan célokkal, elvekkel. A rendszerváltozás óta sem az aktuális kormányzó elit, sem a roma politika képviselői nem tudják eldönteni, hogy van-e „cigányügy”.⁴⁸

---

⁴⁵ *Geskó Sándor*: Rendőrök és romák: konfliktusok, vagy párbeszéd. Mediátor Tanácsadó Iroda, Budapest, 2000

⁴⁶ Uo. 5. o.

⁴⁷ *Kállai Ernő*: A kisebbségi ombudsman tevékenysége és a roma közösségek. *Belügyi Szemle*, 2008/5.

⁴⁸ Uo. 23. o.